

Individo siekiai ir vertybių pasirinkimas

VALDAS PRUSKUS

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Kūrybinių industrijų fakultetas, Filosofijos ir komunikacijos katedra,
Trakų g. 1, LT-01132 Vilnius
El. paštas kiffk@vgtu.lt

Sprendimai tikresni yra tie, kuriuos priimant remiamasi autentiška patirtimi, o asmeninė vertybinė orientacija sutampa su sprendimą nusakančia vertybe. Individualios vertybių skalės turėjimas padeda individui siekti dvasinių ir konkrečių materialinių gėrybių. Nuo seno egzistuoja du diametraliai skirtingi požiūriai į gėrybes. Iš esmės tai – dvi gėrybių koncepcijos. Pagal pirmąją – gėrybės yra tai, kas vertinga visais atžvilgiais. Kitaip tariant, gėrybė turinti savyje „kokybės vertingumo“ ženklą, ir todėl mes į tą gėrybę (kaip vertybę) linkstame, nors kiekvienas savaip ją suvokiame (B. R. Brandt, M. R. Hare, F. Brentano). Pagal antrąją – gėrybė yra tai, kas neprieštarauja nustatytiems standartams (elgesio ir veiksenos standartams), padedantiems mums gyventi ir sugyventi. Šie standartai ir nusako, kas yra gėrybė ir kas ne. Taigi pagal šią nuostatą gėrybė yra visiškai priklausoma nuo standarto (visuotinai prigijusio supratimo, kas yra gėrybė) ir tampa savotišku jo įkaitu (L. J. Mackie, G. F. Gaus). Todėl renkantis gėrybes privalu žiūrėti, kad jos neprieštarautų egzistuojantiems standartams (normoms). Taip visuomenė nustato, kas yra „gera“ ir kas „bloga“. Ši koncepcija vadinamoji „teisingumo“, „teisingo elgesio“ koncepcija. Nepaisant skirtingo požiūrio į gėrybes, abi koncepcijos pripažįsta jų pliuralizmą – *daugiariopiškumą*. Taip pat neneigia, kad jas įvertinti jutimiškai galima įvairiais būdais. O kadangi gėrybes žmonės suvokia skirtingai, todėl ir vertina jas nevienodai.

Raktažodžiai: individas, visuomenė, vertybės, racionalus pasirinkimas, norma, standartas

ĮVADAS: VERTYBĖS SAMPRATA

Gyvenime žmonės siekia skirtingų dalykų, kurie jiems yra svarbūs ir reikšmingi. Vieni siekia garbės, pripažinimo, pinigų, malonumų, o kiti renkasi ir vertina kaip svarbius visai kitus dalykus. Vertybės tapo tyrimo objektu jau Antikoje: vertybių ir vertinimo klausimams daug dėmesio skyrė Sokratas, Platonas, Aristotelis ir kt. Neabejingi šiai problematikai yra ir lietuvių autoriai¹ (Anilionytė 1990; Kuzmickas 2013 ir kt.) Vertybėmis tampa įvairūs žmonių siekiniai. Skiriasi ir priemonės, kuriomis siekiama vertybių. Jų galima siekti legaliai, laikantis galiojančių įstatymų bei normų, ir nelegaliai – bandant juos apeiti. Skiriasi ir pasirinktųjų vertybių vertinimai: galima tolerantiška arba netolerantiška laikysena jų atžvilgiu. Vertybių pasirinkimas ir jų vertinimo pliuralizmas skatina aiškintis, kas yra tos vertybės, kurias renkasi

¹ Vertybių problematiką V. Pruskus nagrinėjo ir kituose straipsniuose (Pruskus 2014; 2015a; 2015b; 2015c).

žmonės, kaip tos vertybės yra jų suvokiamos, kaip ir kokie priimami sprendimai jų siekiant, ir, pagaliau, ar iš tiesų tai, ko siekiama, yra vertybė? Tai šiame straipsnyje nagrinėjami klausimai.

Akivaizdu, kad mūsų sprendimai apie vertybes, o tiksliau – vertybių įsivaizdavimas – labai subjektyvus. Pirmiausia, mes labai skiriamės, kaip reaguojame į pačią vertybę, kaip ją emociškai išgyvename. Kita vertus, vertybes renkamės labai nevienodai. Vieniems autoritetų pozicija dėl pasirenkamos vertybės turi didesnę reikšmę, kitiems mažesnę arba neturi jokios. Sprendimui apie vertybę ir jos pasirinkimui įtakos turi 3 veiksniai: 1) emocinis ir moralinis palankumas; 2) vertybės suderinamumas su jos iškeltais tikslais ir siekiniais (svarbumas ir reikalingumas dabartiniu momentu siekiant užsibrėžtų tikslų); 3) vyraujanti nuostata šios vertybės atžvilgiu (visuotinio pripažinimo laipsnis).

Dėl aiškumo panagrinėkime tokią situaciją. Teisėjas priims sprendimą dėl padaryto nusikaltimo. Teisėjui sprendimas nėra jokia vertybė, tačiau nusikaltėliui – taip. Nuo teisėjo sprendimo priklausys, kiek metų jam teks praleisti kalėjime. Nusikaltėlis negali objektyviai įvertinti savo veiksmų. Jo nusikaltimus kvalifikuoti gali tik teisėjas. Tačiau ir teisėjas, vertindamas nusikaltėlio veiksmus, remiasi įstatymu (pripažinta realiai egzistuojančia vertybine nuostata), be to, padaryto nusikaltimo sunkumo laipsnį nustato remdamasis savoju supratimu. Aišku, kad pastarasis suvokimas yra subjektyvus ir turi įtakos jo, kaip teisėjo, sprendimui. Įstatymas, kuris išreiškia ir įtvirtina bendrą visuomenės nuostatą padaryto nusikaltimo atžvilgiu ir nustato už jį tam tikrą bausmę, įvairių suinteresuotų individų, turinčių skirtingus interesus (pvz., prokuroro, teisėjo, advokato), gali būti (ir būna) interpretuojamas skirtingai. Todėl sprendimo priėmimas (t. y. nusikaltėlio veiksmų įvertinimas) yra procesas, kurio metu išryškėja ne tik skirtingas veiksmų vertinimas, bet ir vertybių prioritetiškumas. Itin svarbus vaidmuo čia tenka teisėjui, jo supratimui, kas yra vertybė (teisingumas, kurį apibrėžia įstatymas), kaip plačiai ši vertybė yra palaikoma visuomenėje ir koku mastu jis asmeniškai (ne tik kaip teisėjas, bet ir kaip pilietis) pasirengęs šią vertybę ginti. Kitaip tariant, koku mastu toji vertybė (teisingumas) yra tapusi savastimi, atitinkančia jo etines nuostatas. Tikresni yra tie sprendimai, kuriuos priimant remiamasi autentiška patirtimi, o asmeninė vertybinė orientacija sutampa su sprendimą nusakančia vertybe.

Individualios vertybių skalės turėjimas padeda žmogui siekti ir konkrečių materialinių gėrybių. Svarbus pats žinojimas, kas yra vertybė, ar ją pasirinkęs galės siekti to, kas tą vertybę išreišk – tai galioja siekiant konkrečių gėrybių ar gerovės apskritai. Nuo seno egzistuoja du diametraliai skirtingi požiūriai į gėrybes. Iš esmės tai dvi gėrybių koncepcijos. Pagal pirmąją – gėrybės yra tai, kas vertinga visais atžvilgiais. Kitaip tariant, gėrybė turinti savyje „kokybės vertingumo“ ženklą ir todėl mes į tą gėrybę (kaip vertybę) linkstame, nors kiekvienas savaip ją suvokiame ir vertiname (Brentano 1969, Brandt 1979, Hare 1981, Hartmanas 1989). Pagal antrąją – gėrybė yra tai, kas neprieštarauja nustatytiems standartams (elgesio ir veiksėnos standartams), padedantiems mums gyventi ir sugyventi. Šie standartai ir nusako, kas yra gėrybė ir kas ne. Taigi pagal šią nuostatą gėrybė yra visiškai priklausoma nuo standarto (visuotinai prigijusio supratimo, kas yra gėrybė) ir tampa savotišku jo įkaitu (Mackie 1977: 55–56; Gaus 1990: 7–71). Todėl renkantis gėrybes privalu žiūrėti, kad jos neprieštarautų egzistuojantiems standartams (normoms). Todėl visuomenė nustato, kas yra „gera“, o kas „bloga“. Tai vadinamoji „teisingumo“, „teisingo elgesio“ koncepcija. Nepaisant skirtingo požiūrio į gėrybes, abi koncepcijos pripažįsta jų pliuralizmą – *daugiariopiškumą*. Taip pat neneigia, kad jas įvertinti jautimiškai galima įvairiais būdais. Kadangi gėrybes žmonės suvokia skirtingai, todėl ir vertina jas nevienodai. Pirmoji koncepcija atrodo tvirtesnė, nes gėrybes sieja su vertingumu visais atžvilgiais. O antroji gėrybes sieja su neprieštaravimu standartams, kurių dera laikytis.

Čia gėrybės matuojamos pagal atitikimą, t. y. ar jos atitinka standartus (ar jų neatitinka). Taigi pripažįstamas standartų pliuralizmas, o tai reikalauja individo emocinės atsakomybės už savo pasirinkimus.

Egzistuojantys standartai padeda formuoti mūsų požiūriui į gėrybes (ypač materialines gėrybes, pvz., konkrečius daiktus ir jų vertingumą). Tai daro įtaką mūsų apsisprendimui. Tad galima manyti, kad kuo daugiau egzistuoja standartų, aiškiai apibrėžiančių keliamus reikalavimus konkrečios gėrybės (daikto, prekės) kokybei, tuo geresnės sąlygos individui apsispręsti ir rinktis. Antai į šiuolaikinę rinką patekančios prekės turi atitikti daugelį reikalavimų (standartų). Tai verčia prekių gamintojus jų laikytis. Savo ruožtu taip sudaromos palankesnės sąlygos pirkėjams ne tik gauti norimos kokybės prekę, bet ir aiškiau suformuluoti savo pageidavimus. Pavyzdžiui, kokiomis savybėmis turi pasižymėti prekė, kurią klientas pasirengęs pirkti. Galima teigti, kad standartai – tai savotiški gėrybės kokybės atpažinimo ženklai, savaip apibūdinantys pačią gėrybę ir padedantys mums dėl jos apsispręsti. Kita vertus, svarbu ir tai, kad esami aiškūs standartai atsidūrus gėrybių pasirinkimo vietoje individui padeda ugdytis emocijas, sudaro galimybę nuodugniau atskleisti savo gebėjimus priimant konkrečius sprendimus. Taigi gėrybė, kurios siekiame, nėra vien tai, kas objektyviai arba subjektyviai egzistuoja šalia mūsų (kaip daiktas), kaip tai, kas mūsų išgyvenama ir priimama kaip apsisprendimas. Gėrybės dimensijos daug platesnės. Dar sudėtingiau nustatyti, kaip vyksta tas gėrybės įvertinimas, kas čia daro įtaką ir kas priverčia mus dėl jos galutinai apsispręsti.

VERTYBĖS PASIRINKIMUI ĮTAKĄ DARANTYS VEIKSNIAI

Dėl vertybės apsisprendžiame ją įvertinę. Įvertinimas ir apsisprendimas nėra tapatūs dalykai: įvertinti gėrybes – tai dar nereiškia jas teigiamai traktuoti. Neretai žmonės, vertindami vertybes, vadovaujasi tam tikrais kriterijais (standartais, normomis): žiūri, ar vertinamasis objektas tuos standartus atitinka, ar ne. Jis lyginamas su esamais standartais, kurie nusako tuos ypatumus, pagal kuriuos objektas pripažįstamas vertu (ar nevertu) dėmesio.

Vertinimą lydi sprendimas. Žmonės jį priima vadovaudamiesi ne tik racionaliais argumentais, bet ir neracionaliais. Kartais tiesiog intuicija. Ji atlieka itin svarbų vaidmenį priimant sprendimą. Mat ji „emociškai nuspalvina lauką, kur daromi racionalūs sprendimai“ (Drever 1976: 145). Galima pasakyti ir taip: intuicija emocionaliai parengia mus priimti sprendimą. Pats žodis intuicija (lot. *intuitio* < *intueor*) reiškia „įdėmiai žiūrėti“, „stebėti dvasios akimis“. Priimant sprendimus negalima neigti intuicijos svarbos. Kita vertus, remiantis intuicija priimti sprendimai neretai gali būti sunkiai racionaliai paaiškinami. Tačiau individui jie labai svarbūs. Pavyzdžiui, asmeniui labai svarbu (taip jam sako intuicija) turėti didelį balkoną, kuris būtų pietinėje namo pusėje. Jeigu siūlomas pirkti butas neturi tokio balkono, tikėtina, kad jo apsisprendimas bus neigiamas.

Dauguma vertybių, dėl kurių tenka apsispręsti, yra materialinės. Jų priimtinumą žmogus pirmiausia vertina pagal tai, ar tos vertybės atitinka joms taikomus visuotinai priimtinius standartus, ar ne. Toks pasirinkimas padeda tuos pačius standartus įtvirtinti dar labiau.

Rinkdamiesi vertybes, žmonės netiesiogiai parodo savo siekius ir idealus, kurie jiems artimi ir svarbūs. Tie idealai turi visuotinumą pobūdį. Kitaip tariant, mano puoselėjamas idealas gali būti artimas bei priimtinas ir kitiems žmonėms. Todėl idealo (siekinio) visuotinumą skatina kurti ir palaikyti standartus kaip sąlygą patiems idealams egzistuoti, juos vieną nuo kito skirti. O svarbiausia, padeda individui kryptingiau realizuoti savo siekius (pvz., saugumo, bendradarbiavimo), kurių neįmanoma įdiegti, jei nėra aiškaus jų standartų įvardijimo.

Kuo daugiau visuomenė (ir individas) turi siekių, tuo daugiau reikia atitinkamų standartų (normų), padedančių geriausiai tuos siekius išreikšti. Be to, individui jie padėtų geriau suvokti realias savo veiklos galimybes. Taip standartai ne tik drausmintų individus, aiškiau apibrėžtų jų pasirinkimo galimybes, bet ir jas išplėstų.

Jeigu individui nėra sudaryta tinkamų sąlygų jo siekiams realizuoti (pvz., nėra sukurta atitinkamų institucijų, pripažįstančių tuos siekius ir suteikiančiųjų galimybę juos realizuoti), tai neišvengiamai didina įtampą tarp jo ir visuomenės, kyla reali grėsmė susirgti depresija ir galiausiai net socialiai degraduoti. Todėl būtina kurti standartus, padedančius individui geriau suvokti savo siekius, juos įvardyti ir aiškiai apibrėžti. Ypač svarbus standartų vaidmuo, kai individui tenka rinktis vienas ar kitas gėrybes.

Kartu reikia pasakyti, kad vertybė individui yra svarbi tik tuo atveju, jeigu tai, ko jis siekia, yra protu suvokiama kaip vertybė ir pasirenkama remiantis šiuo argumentu. Žinoma, pasirinkimui turi įtakos ir jausmai. Tačiau tai nėra lemiamas veiksnys: vertybinę orientaciją lemia protu suvokiami dalykai ir atitinkamas racionalus apsisprendimas, turint prieš akis siekinį – idealą. Pagal šį idealą galiausiai vertinama ir pasirinktoji gėrybė.

Skirtingi žmonės puoselėja skirtingus jiems svarbius idealus. Turintys skirtingus gebėjimus, polinkius ir interesus nevienodai suvokia idealus – jie skiriasi pagal idealų suvokimą. Pats idealas tampa savotišku informacijos ženklu, kuris praneša žmogui apie siektiną gėrybę. Tai ir padeda apsispręsti. Išpažįstamų idealų (siekinų) skirtingumas leidžia geriau suprasti, kodėl neretai individams sunku susitarti: ne vienas iš jų nenori sutikti su tuo pačiu požiūriu į reiškinius (ar daiktus), kiekvienas juos įvertina savaip. Yra daugybė sunkiai įvertinamų dalykų, dėl kurių žmonėms nelengva susitarti.

Daug lemia ir žmonių tarpusavio santykiai: jie leidžia geriau suprasti skirtingo požiūrio į problemą aplinkybes. Tai panašu į situaciją šeimoje, kurią sudaro skirtingo statuso (vyras, žmona, vaikai) ir skirtingų vertybinių nuostatų keli žmonės. Visi jie kartu – šeima. Jei žiūrėsime į juos kaip individus, tai matysime kelis subjektus, susijusius daliniais santykiais (vyras – žmona, duktė – sūnus ir kt.). Tačiau juos galima vertinti ir kitais aspektais, pavyzdžiui, tėvas – gydytojas, žmona – mokytoja, vaikai – firmos vadybininkai, t. y. kiekvienas jų turi savitus siekius, idealus, savo požiūrį į šeimą, savitas vertybes. Todėl kiekvienas jų šeimą vertins savaip. Gali būti, kad visi jie turi skirtingą šeimos kaip vertybės supratimą, tačiau tie skirtumai netrukdo siekti įkūnyti savitą šeimos modelį.

Taip pat svarbu tą supratimą pateikti kitiems žmonėms (šiuo atveju šeimos nariams) įvertinti ir nustatyti, ar jie jam palankūs. Žinoma, nėra lengva ir paprasta savo idealą atskleisti kitiems ir jį apginti, nes visi jį skirtingai supranta ir vertina. Todėl individo siekiai ir idealai dažniausiai taip ir lieka tik jo savastis. Siekiai ir idealai svarbūs, kai norima juos paaiškinti aplinkiniams, ypač po nesėkmės: juk visada, patyrus nesėkmę, tikintis užuojautos ir supratimo, galima teigti, jog idealas nepasiekiamas.

MATERIALINIŲ GĖRYBIŲ VERTYBIŠKUMO SUPRATIMAS

Žmonės skirtingai vertina tai, ką turi; taip pat ir materialines gėrybes – turtą. Tai lemia ne tik skirtingos galimybės (ir gebėjimai), bet ir požiūris į tai, kas yra vertinga. Šios aplinkybės negalima ignoruoti: jeigu vieni turimoms materialinėms vertybėms (turtui) suteikia tokį vertingumą, kurio nepripažįsta kiti – žmonių tarpusavio santykiuose gali iškilti daug problemų. Kita vertus, materialinių vertybių (turto) vertę nustato rinka: daiktas vertas tiek, kiek už jį pasirengęs sumokėti pirkėjas „dabar“, o ne „rytoj“. Taigi svarbu adekvačiai suvokti tikrąjį turimų materialinių gėrybių (turto) vertę. Taip pat atpažinti ir atskirti turtą nuo to, kas nėra vertinga.

Turtas (daiktas) įgyja skirtingą vertę priklausomai nuo socialinio konteksto. Kitaip tariant, nuo to, ką šis turtas reiškia visuomenei ir konkrečiam individui asmeniškai. Galima pasakyti, kad turtas yra heterogeniškas – daugiaprasmis ir nevienodai svarbus. Pavyzdžiui, Lietuvoje valstybės turto privatizavimas sukelia daug aistrų. Nors šį procesą lydi ir korupcijos šešėlis, reikia žinoti, kad turtą ir jo vertę skirtingai suvokia šiame procese dalyvaujantys subjektai: valdininkai (atstovaujantys valstybei ar bent jau turintys tai daryti), norintys privatizuoti tą turtą verslininkai ir eiliniai piliečiai, ne be pagrindo manantys, jog ir jie yra prisidėję kuriant šį turtą, todėl reikalaujantys, kad jis būtų parduotas kuo brangiau, nors neišsivaizduoja, kiek iš tiesų jis vertas. Taigi turtą pagal jo reikšmingumo suvokimą būtų galima skirstyti į dvi rūšis pagal du pagrindinius kriterijus. Pirma, pagal tai, kokią reikšmę turtui skiria socialinis sluoksniu, kuriam priklauso individas, turintis santykį su tuo turtu. Antra, pagal tai, kokiomis normomis vadovaujasi individas suteikdamas šiam turtui svarbą, t. y. koku mastu šis jo turimas turtas yra svarbus jam asmeniškai.

Panagrinėkime keletą pavyzdžių. Gera klasikinė muzika, atliekama specialiose patalpose (pvz., filharmonijoje), turi savą muzikaliai išprususių klausytojų auditoriją. Šiems žmonėms klasikinė muzika – vertę turintis turtas. Suprantama, kad klasikinės muzikos klausymas reikalauja tam tikro pasirėngimo. Be to, klasikinės muzikos atlikimas turi savo taisykles ir atlikimo specifikas. Vadinasi, klasikinė muzika kaip turto (vertybės) rūšis yra priklausoma nuo tam tikrų reikalavimų, ryšio ir tam tikro elgesio bei reakcijų tarp auditorijos, muzikos atlikėjų ir kompozitoriaus. Paanalizuokime šiuolaikinio roko stiliaus muzikos pavyzdį. Roko muzikos atlikėjas savai publikai yra labiau „savas“ negu klasikinę muziką atliekančio orkestro dirigentas. Skiriasi ir muzikos stilių gerbėjų elgesys – klasikinės muzikos ir roko koncertuose. Roko muzikai nereikia ir didesnio muzikinio išprusimo bei tinkamo nusiteikimo. Nenuostabu, kad ji žymiai prieinamesnė ir masiškesnė. Tačiau ji neturi ypatingos vertybės statuso (nėra elitinė).

Galima daryti prielaidą, kad turto skirstymas į rūšis, turinčias apibrėžtą vertę, priklauso, viena vertus, nuo to, kaip pats individas tą turtą supranta ir geba įvertinti. Jeigu jis nėra pajėgus įvertinti operos kūrinio, tai jam jis ir nebus vertybė (turtas). Kita vertus, pačios vertybės (pvz., muzikos kūrinio) paplitimas visuomenėje, jos paklausa savotiškai rodo, kad ją reikia įsigyti. Jos neturintis individas blogai jaučiausi visuomenėje ir žūtbūt stengiasi įsigyti. Tai matyti iš populiarių muzikos ir meno kūrinių pardavimo ažiotazų.

Savaime suprantama, klasikinės muzikos gerbėjų ratas visuomenėje visada yra nedidelis, palyginti su roko muzikos klausytojais. Tai reiškia, kad būtent roko muzika didesnei visuomenės daliai yra vertybė. Kiekvienas turi teisę rinktis. Taip pat ir vertybes. Vertybių pliuralizmas būtinas. Pripažindami vertybių pliuralizmą ir teisę jas rinktis, kartu turime pripažinti ir aiškiai įvardyti:

1) standartus (normas), pagal kuriuos mes galime įvertinti savo pasirinktąsias vertybes, jų atitikimo laipsnį. Tai padėtų geriau suvokti ir pasirinktąsias vertybes;

2) socialinį kontekstą. Tai padėtų suvokti, kiek jos laikoma vertingu ir svarbiu dalyku ir apsispręsti, ar mums jas rinktis, ar ne;

3) visuomenėje egzistuojančius ir puoselėjamus idealus, kurie taip pat gali turėti įtakos mūsų požiūriui į vertybes, kurias renkames.

Vertybių skirstymas rūšimis pagal minėtus kriterijus nereikalauja, kad išskirtume kurią nors kaip svarbiausią ir geriausią. Juk požiūriai gali būti nevienodi. Kita vertus, įvairiai gali atrodyti ir pati vertybė (pvz., žemė) žmonėms, turintiems skirtingus tikslus jos atžvilgiu. Žemės plotas ją nuomojančiam ūkininkui gali būti gyvybiškai svarbus – jis žlugs, jeigu jo tinkamai neįdirbs ir nesugebės efektyviai ūkininkauti. O žemės savininkui, nuomojančiam

žemę, svarbiausia ją pelningai išnuomoti. Jis nėra su ta žeme tiesiogiai susijęs, todėl jam ji yra vertinga tik išoriškai, kaip priemonė gauti iš nuomos pajamų. Neadekvatus požiūris į žemę ir jos vertę ryškus šių dienų Lietuvoje. Vyrauja nuomonė, kad žemė – turtas savaime. Todėl reikalaujama už ją mokėti tiek, kiek iš tiesų ji nėra verta. Nors turto (šiuo atveju žemės) vertingumas priklauso nuo aktyvaus santykio su juo: turtas tampa vertybe tiek, kiek yra aktyvus savininkas – jeigu žeme nesirūpinu, jos nedirbu, tai ji man nėra itin reikšminga. Kuo asmeniškis darbas, tuo jo pastangomis sukurtas turtas yra didesnė vertybė jį sukūrusiajam. Taigi turtas tampa vertybe tik dėl asmens veiklos. Tai suvokiant galima suprasti, kodėl turtą kaip vertybę taip gina žmonės, kurie tiesiogiai yra to turto „veiklos“ zonoje ir asmeniškai atsakingi už darbo rezultatus. Taip pat kodėl bendram turtui yra abejingesni tie, kurie jį tik dalija, skirsto (valdininkai) arba saugo, prižiūri (ne savo, nors ir už atlyginimą). Be to, tai leidžia geriau suvokti, kodėl lengva ranka buvo pusvelčiui išdalytas Lietuvos valstybės turtas „saviems“ ir „svetimiems“ – dalytojai nebuvo to turto kūrėjai, tik abejingi, o neretai ir korumpuoti jo skirstytojai.

IŠVADOS

Taigi idealai yra savotiški siekiniai, kurių, mes žinome, niekada nepasieksime. Tačiau pats jų siekimas yra prasmingas ir vertingas, nes atskleidžia ir praplečia mūsų galimybių ribas, parodo, ko mes iš tiesų verti. O dar svarbiau tiesiog žinoti, kad idealių vertybių yra, kad žmonės linkę jų siekti, nepaisydami visų nesėkmių. Polinkis į siekinius nulemia individo vertybinės nuostatos, o individo išpažįstamos vertybės nulemia ir jo požiūrį į vertybes. Kitaip tariant, individo išpažįstamos vertybės tampa savotiška priemone pasirenkamų gėrybių (ir pirmiausia – materialinių gėrybių) vertingumui nustatyti².

Mokslinis redaktorius dr. Edvardas Rimkus

Gauta 2016 02 02

Priimta 2016 06 29

Literatūra

1. Anilionytė, L. 1990. „Vertybių problema I. Kanto etikoje“, *Problemos* 44: 48–54.
2. Brandt, B. R. 1979. *A Theory of the Good and Right*. Oxford: Clarendon Press.
3. Brentano, F. 1969. *The Origin of Our Knowledge of Right and Wrong*. Ed. O. Kraus. London: Routledge & K. Paul.
4. Drever, J. 1976. *Dictionary of Psychology*. London: Penguin Books.
5. Gaus, G. F. 1990. *Value and Justification: The Foundations of Liberal Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Hare, M. R. 1981. *Moral Thinking: Its Levels, Methods and Point*. Oxford: Oxford University Press.
7. Hartmanas, N. 1989. „Apie etinių vertybių esmę“, iš *Gėrio kontūrai*. Vilnius: Mintis, 182–200.
8. Kuzmickas, B. 2013. *Vertybės kultūrų kontekstuose*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
9. Mackie, L. J. 1977. *Ethics: Inventing Right and Wrong*. New York: Penguin Books.

² Redaktoriaus pastaba: šis V. Pruskaus tekstas yra pakeistas minimaliai, siekiant išsaugoti autoriaus minties autentiškumą. Akivaizdu, kad straipsnis nėra išbaigtas, bene labiausiai tą rodo trumpos išvados; kai kurie profesoriaus V. Pruskaus argumentai liko neišplėtoti, straipsnio skyrelių turinys taip pat nėra visur išgrynintas ir konceptualiai rišlus, tačiau, nepaisant visų paminėtų ir nepaminėtų trūkumų, straipsnis yra aukšto teorinio lygio, tekste yra vertingų teorinių įžvalgų, įdomių grynąjį teoretizavimą paremiančių iliustracijų / pavydžių. Straipsnis gali praversti pirmiausia įvairių socialinių ir humanitarinių mokslų atstovams, kurie savais metodais ir aspektais nagrinėja vertybių ir vertinimo klausimus. Aksiologinė tematika buvo V. Pruskaus viena pagrindinių mokslinio domėjimosi sričių. Savąją šios srities kompetenciją akademikas pademonstravo daugybėje savo straipsnių, monografijose, vadovėliuose, reikšmingai praturtindamas Lietuvos humanitarinę kultūrą.

10. Pruskus, V. 2015a. „Individo laikysenos valstybės puoselėjamų vertybių ir tikslų atžvilgiu etiniai aspektai“, *Filosofija. Sociologija* 26(1): 28–36.
11. Pruskus, V. 2015b. „Kūrybingumo panaudojimo gerinant aplinkos kokybę etiniai ir socialiniai kultūriniai aspektai“, *Filosofija. Sociologija* 26(3): 201–209.
12. Pruskus, V. 2015c. “Political Marketing in the Context of Communication: the Concept, Functions and Tools”, *Santalka: filosofija, komunikacija* 23(2): 149–158.
13. Pruskus, V. 2014. “Consumption as a Value in the Context of Social Sustainability”, *Creativity Studies* 7(1): 1–10.

VALDAS PRUSKUS

Individual aspirations and the choice of values

Summary

Our activities in respect of good (value) might be motivated variously; however, they are always purposeful and rational because of reaching of the result, which would give satisfaction. There exist two types of the theories explaining values and their importance for the individuals as well as for the society. So-called monistic theories for explaining values appeal to one basis (material or spiritual), in contrast to pluralistic theories. According to the monists, the fundamental characteristic of the value is its goodness. In other words, the value is always related with a certain good. In turn, good can be perceived in two ways: 1) like a sum of appropriate standards defining the object, in pursuance of which it is possible to reach the task; 2) like our view of this object, for which we are minded to give a special value and importance. There exist two main directions (versions) of the monism-hedonism and theory of rational desires (objectives) in explaining values. According to the hedonists (J. Narveson, J. Kupperman) goods (good) are what gives a pleasure. If they do not do that, they are not the values. Therefore goods (good) which can give a pleasure always will be authentic and we will always reach for them. Meanwhile from the point of view of the supporters of rational desire theory (F. Griffin, B. R. Brandt, P. Railton), first of all, goods (good) are what could be rationally grounded (with arguments of mind) (according to the clearly defined standards for the values good). In other words, the actions should be carried out with pleasure not because they are pleasant for us but because they can be based on the arguments of mind.

Keywords: individual, society, values, rational choice, rate, standard